

A költő és a halál

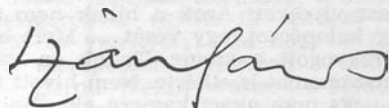
A *Szerelmek táncát* így dedikálta: „Szász Jánosnak (Mottó: tanítónéni, én tudom, hogy *jobban* kell írni, de ha nem megy...) Ez van (stb.). Szisz. Bukarest, 1965. IX. 30.“ *Jobban?* Ebben a kötetben jelent meg többek között a *Hegyek, fák, füvek, Viszonylag, Mozart, Ballada éjjel, Bartók Amerikában...* Mindvalahányat fölvette gyűjteményes kötetébe, a *Sajtóértekezletbe*. Hát persze, elégedetlen volt önmagával, tudjuk, és nemcsak egy firtoros dedikáció erejéig. E firtor mögött egyébként öngúnyál is, elégedetlenségnél is több húzódik meg.

Első versei megjelenésétől kilenc esztendő telt el, első verses könyvétől alig három. Huszonhét éves. Már megírta nagy verseinek sorát, és mégis úgy érzi: *jobban* kell... Póz lenne az egész? Aligha, de nyilván az is, mert a firtor álarc, valamit elrejt. De mit? A négy esztendő múlva megjelenő *Kortársunk, Arany János vége felé* olvashatjuk: „A kezdő, induló költő lassacskán fedezi föl a birodalmat, amelybe lépett. Időbe telik, amíg tájékozódni tud. Birtokba veszi kincseit.“ Ezeket a sorokat — hajszálpontos önismerete birtokában — aligha vonatkoztathatta önmagára. Az ő kezdetei tüstént átcsapnak az érettségbe. A magával oly szigorú másként hogyan is vehette volna föl gyűjteményes kötetébe kezdő éveinek nem is egy versét? Azt nyilván tudva tudta, hogy minden költői pálya egyenletlen. Ágoston Vilmos okkal bírálja (*Szilágyi Domokos oskolái*. In: *Humanizmus: ettől-eddig?* Bukarest, 1977.) a *Sajtóértekezlet* „gondolatot-vesztett“ sorait és idézi az azokkal perelő, azokat megtagadó versből: „*Jobbra szerződünk mindannyian / csak épp ki kell csikarni a jobbat — magunkban belül is, kívül is —.*“ Ime így cseng össze az immár fehérizzású költői vallomás a dedikáció firtorával.

Jobban? Ki kell csikarni a jobbat? A *Belémhalni* imádsága már így szól: „*óvj a tökéletesebbtől.*“ És ezt ő kéri, aki mindent tudva kiáltotta: „*végig Világ utca hosszán / tessék befáradni hozzám.*“ Hát akkor miért a könyörgés? „... *hagyjál engem, balga tagot / és kipletykált hallgatagot / látszatomnak látszanom, / hagyj továbbra játszanom.*“ Mit értünk azon: „*Hagyj magamba belémhalni.*“? A választ a *Vád* kérdéseiben leljük meg: „*Miért lettem rabja a szónak? [...] Miért, nincs nyugtom vizen-földön [...] Miért, hogy mindig csak kitézőm / de el nem érhetem soha?*“ A könyörgés a látszatért a lényeg helyett, a játékkért a költészet helyett, az óvakodás a tökéletesebbtől a fölérzett sors pontos megfogalmazása. Szintén Arany-monográfiájában olvashatjuk: „*A versírás: életforma.*“ Ezt azonban szó szerint kell érteni: vers és élet, lét és annak művé transzcendálása azonos, de nem is azonos, hanem egynemű jelenség-folyamat. Minden verssel az élet múlik, és közelebb a halál. Leonardo Scascia ténynovellájában (*Majorana eltűnése*) olvasom: „*A csodagyerekként induló zseninek [...] a sors valamiféle túlléphetetlen egységben méri ki az életet: az idő és az alkotás arányában. Mintegy eleve kirótt, el nem évülő egységben. Amint egyfajta teljesség, tökély született meg az alkotásban; amint végleg lehullt a fátyol egy titokról, tökéletes formát kapott, azaz megnyilatkozott az ismeretlen — a tudás, vagy, közelítőleges fogalommal élve, a szépség birodalmában: a tudományban, az irodalomban, a művészetben —, nyomban bekapogtat a halál. S az ifjú zseni, minthogy »egy« a természettel, »egy« az étellel, természet és élet viszont »egy« az ésszel, öntudatlanul is tudja ezt. Cselekedeteit ez a sejtés, ez a félelme hatja át. Játsszik az idővel, saját idejével, éveivel; egy picit csak, egy picit késlekedik. Megpróbált kitérni az alkotás elől, amely ha véget ér, véget is vet. Véget az életének.*“

Mit is tehetnénk hozzá ezekhez a sorokhoz? Talán csak annyit, hogy Szilágyi Domokos mindezt nem öntudatlanul tudta. Egész költészeté bizonyítja, illetve egész költészetén végigvonuló szembeszébe, viaskodása, harca a halállal, ami csak tetőzik a testamentumos *Öregem könyvében*. Nem optimizmusa vagy akár legyőzött pesszimizmusa számlájára írandó, hogy abban fogalmazta meg „*az öröm*

megmaradásának elvé“-t, sorsán utolszor túlpillantva és már szinte a halálból viszapillantva látni tudta „A mások örömét, / örömeinkből fakadottak örömeit.“ Halálát egyre tudatosabban vállalva, egyre tudatosabban vállalta azt is, ami a kiméretett lét két évszáma közé életként teremthető. „Több fényt, fiak, unokák! / Több fény többet és többre lát. / Több fényt, sugarat / üdvözítőt, idelent. / Rátok testáljuk / egyetlen vagyonunk: / a jelent.“ A haldokló Goethe jelképpé dagasztott utolsó szavaiból így lesz a búcsúzó költő evilágiságának hitvallása. Bár e szó — hitvallás — egyáltalán nem illik hozzá: se hit, se vallás rabja nem volt. A hűség béklyóitól azonban nem tudott szabadulni: az értelemhez való hűségtől. A halálon is győzni lehet, ha az élet két évszáma között nem a semmi tátong. Tudni kell, persze, hogy ez a győzelem „a mások öröme“ szolgál. Az övé a miénkre.

Egy alkalmi tévériporter bosszúságai

Az ötletért, miszerint: készítsünk többrészes filmriportot a „nehéz“ emberekről, Csép Sándort illeti dicséret. Szívvel-kedvvel, bár inas-tudással álltam melléje, s a szépremény sem hiányzott: jó néhány hétfő délutáni adásnak savát-borsát majd mi adjuk meg. Igen, juttassuk hangos szóhoz, fordítsuk a tévénezők százezrei felé azokat, akikben van erő a felháborodáshoz, amikor nemtörődomséggel, korlátozottsággal, rutin mögé bújt hozzá nem értéssel vagy melldöngető tétlenséggel találkoznak. Olyan embereket kerestünk — gyárakban, üzemekben, a szántóföldeken és az íróasztalok mellett, beosztottak és vezetők között —, akik sohasem mondják, hogy ez nem az én dolgom, ezért fájjon másnak a feje, nekem elég az én gondom, akik tudják-látják, hogy sok mindent csináltunk az elmúlt harminc esztendő alatt, de akik látják-tudják azt is, hogy nem mindig és mindent csináltunk-csinálunk jól.

Az alkotó nyugtalanság nincs mesterségekhez, funkciókhoz kötve, az alkotó nyugtalansághoz nem kell fényképes igazolvány.

Kerültük az általánosságokba burkolódzókat, a kényelmeseket, a puha karosszékek csendes utasait, az idézetek tehetetlen csámcsogóit, akik közhelyé fokozzák le a legnemesebb gondolatot is; kerültük a telefonon csüngőket, akik mindig azt várják, hogy tennivalóikat mások, lehetőleg fentről léniázzák ki. A bajusz alatt hóböngöknél, a kapualji mindentudóknál sem időztünk, ahogy azoknál sem, akik egy segédkönyvelő egy-két perces késésében a munkaerkölcs benuulását vélik rögtön felfedezni, orvosságnak a megbélyegzést, a kipellengérezést javallják. Igen, a bátrakat kerestük, mert az igazság hangos kimondásához bátorság kell, bizalom a szocialista etika és méltányosság elveiben, hit a szocialista humanizmus és elvszerűség, törvényesség mindenkori és mindenholi jelenlétében. És nem a suttofgva dühöngők után futkároztunk, akik csak feleségük vagy jóbarátjuk előtt mernek kipakolni, akiknek az üzem, gyár vagy intézmény tevékenységét elemző gyűlésen, megbeszéléseken bátorságukból csak puszmodásra jut, s hogy baj ebből se lehessen, megtapsolják azt is, aki előttük csak körüllocsogta a valóságot, a megoldásra váró problémákat. És kerültük az időzített bátrakat, akik tudtak az írodafőnök üzelméről, a szekcióvezető hozzá nem értéséről, a mérnök felületességéről, a raktárvezető hanyagságáról, nagyon pontosan emlékeznek mindenre, és el is mondanak készségesen mindent, ha az írodafőnök leváltása már kész tény, ha a szekcióvezető már csak egyszerű beosztott, ha a mérnöknek is kifelé áll a szekere rúdja, ha a raktárvezetővel már az ügyesség foglalkozik. Néha és néhol még érdemeket is lehet szerezni ilyen langyos önkritika körítetté bátorsággal.

Hogy mennyi valósult meg jószándékú elképzeléseinkből? Hogy valóságfeltáró riportsorozat helyett néhány (szerintem vérszegény) interjút láthatott-hallhatott a néző? Nem rajtunk múlott, a tévé szerkesztőségén sem. Csép Sándor már jónéhányszor bebizonyította, hogy érti-tudja a dolgát, a tévé sem fél a rázós kér-

dések boncolgatásától. Vagy nekünk nem volt szerencsénk az alanyok kiválasztásánál? Ez is meglehet.

Ismerős mérnökkel találkoztam az utcán. Kértem: mi újság? Mondja (dühösen), hogy az építkezési vállalatától jön, két tömbházat kellett volna átvennie, de nem vett át egyet sem, mert az építők hanyag munkát végeztek, a falak hámlának, az ajtók-ablakok nem csukódnak, a konyhában tízelemes fűtőtesteket szereltek be, és a nagyszobába csak hatelemes jutott. Láttam rajta, hogy őszintén dühös, az én emberem vagy, gondoltam magamban, mert szólni még nem szóltam. Csak az a baj, mondta, hogy 3—4 nap múlva mégis át kell vennem a lakásokat, mert a jövődöbéli lakók nagyon türelmetlenek, nekik most jó úgy, ahogy van, csak később kezdenek szidni bennünket, amikor a hibák kijavítása már sok utánajárársba kerül. Nagyon jó, kiáltottam fel, mindezt elmondod a tévénezőknek is. Úgy nézett rám, mintha gyomorszájon vágtam volna. Hogy én a tévében? Hagyd a rossz vicceket! Azok a hibák nem is olyan jelentősek, a lakó is kezébe tud venni egy kalapácsot, egy vésőt... Mert hát ugye semmi sem tökéletes... Aztán hirtelen felragyogott a szeme. Tudok én valakit, aki... majd beszélek vele. Még a telefonszámomat is elkérte. Nem hívott fel. Az utcán lehetőleg elkerül.

Es nem akart kamera elé állni az a munkás sem, akinek a mestere a kelletnél jobban szereti az italt, aki csak téblábol a műhelyben, s amíg a főnökök előtt teszi a szépet, lefelé akkor rúg, amikor alkalma s kedve kerekedik hozzá. Mert ez nem „olyan“ nagy ügy, s aztán ki tudja...? Ki véd meg engem, ha mégis kiderül, hogy rendes ember a mester? Így maradt továbbra is „ismeretlen“ a góromba néptanási beosztott, a pénzéhes orvos, a csak magának gyűjtő-kaparó termelőszövetkezeti brigádos, a hanyag állatorvos — hitünk vámszedői.

Beszélnünk kell, a magunk dolgairól van szó. Ma már nem lehet hős, vállve-regetést sem érdemel az, aki igazunkért perel. De kötelez erre bővülő-izmosodo demokráciánk. És ha a szótkérek mögött ott a közösség ereje, akkor üres frázis-sá, gyávasággá válik a kérdés: ki véd meg engem?

Nem kell kiváltságlevél az igazság kimondásához. Ennyi hitvallásnak is elég.

Kassay Miklós

1977 — Bayreuth — 1978

Újvre megjelent a '78-as wagneri ünnepi játékok díszes prospektusa, amely egyben visszatekintés is a tavalyi bayreuthi nyárra.

Bayreuth a zenélő városok szimbóluma. Intim város ma is. Talán éppen bensősége avatta a zenei művelődés történelmi városává. Már Wagner is Zürich és Bayreuth közül ez utóbbi mellett döntött: Bayreuth legyen a wagneri zene központja. És az is lett. Az intim vidéki városka világhírű várossá emelkedett. Legalábbis a zene számára. És nem „csak“ Wagner zenéje, hanem a zene számára — a hagyomány és újítás, az egyetemes és nemzeti zenék, a keleti és nyugati zenei kultúrák dinamikus és kölcsönös vonzásában. Mert Bayreuthban évről évre a wagneri ünnepi játékokkal párhuzamosan megrendezik az ifjúság nemzetközi zenei fesztiválját is. Július-augusztusban Bayreuth és környéke ünnepi külsőt öltve egyszerre hódol, Wagner operái révén, a XIX. századi, az ifjúsági zenei találkozóval pedig a XX. századi zenének. A művek és az előadások özöne mégsem okoz áradást Bayreuthban. Vendégek és házigazdák egyaránt megtalálják zenei igényeik eldorádóját e két fesztivál keretében meghonosodott alkotók—előadók—közönség hármass viszonyában. Így az ünnepi játékokat látogató közönség a grandiózus wagneri életmű majdnem teljes egészét élvezheti, mégpedig ideális tolmácsolásban. Például '77—'78-ban a *Rienzi*, a *Mesterdalnokok* és a *Lohengrin* kivételével az összes nagy Wagner-operák műsoron vannak (Egy kis statisztika: 1977: 7 *Tannhäuser*-, 5 *Trisztán*-, 5 *Parsifal*-, 4 *Rajna kincse*-, 3 *Walkür*-, 3 *Siegfried*-, 3 *Istenek alkonya*-; 1978: 6 *Bolygó hollandi*-, 5 *Parsifal*-, 6 *Tannhäuser*-, 3 *Rajna kincse*-,

3 Walkür-, 3 Siegfried- és 4 Istenek alkonya-, összesen 30—30 előadás.) Ezzel egyidőben a jelenkori zene kedvelői az ifjúsági fesztivál együtteseinek napi két-három zenekari, énekkari, kamarazenei, valamint opera- és dalelőadásán vehetnek részt, és nemcsak Bayreuthban, hanem a szomszédos városokban és városkákban is. Hagyományszámba mennek a bernecki, egloffsteini, wernsteini, wallenfelsi, schweinfurti, hofi koncertturnék, amelyeken a meghívottak között hazai együttesünk is szép számban vettek részt. A kolozsvári G. Dima Zeneművészeti Főiskola fúvós-ötöse nagy sikerrel mutatkozott be már a megnyitó koncerten Liviu Comes kvintettjével. De énekeseink, zenekari szólistáink is kiemelkedő művészi teljesítményekkel méltó módon öregbítették a kolozsvári zenei élet nemzetközi hírnevét. A két fesztivál egyidejűsége sajátos feszültséget kölcsönöz a bayreuthi nyárnak.

Egyfelől a wagneri ünnepi játékokon ott találjuk a zenei világ legkiemelkedőbb előadóművészeit a 194 tagú zenekarban, a 136-os létszámú kórusban, a 37 főt számláló balettkarban, akiket a 40 tagú szólistagárdával együtt 12 rendező és karmester, 49 segédrendező és -karmester igazgat és vezényel... És hogy a minőségi képet is érzékeltessük, íme a *Tannhäuser* szereposztása: Herman — Hans Sotin; Tannhäuser — Hermin Esser; Wolfram — Bernd Weikl; Walter — Robert Schunk; Biterolf — Franz Mazura; Heinrich — John Pickering; Reinmar — Heinz Feldhoff; Erzsébet (és egyben Vénusz) — Gwyneth Jones. Nevek, amelyek első helyen szerepelnek majd minden nagyobb európai és amerikai operaház szólistanévsorában és az operalexikonokban. Vezényelt: Colin Davis, a londoni Covent Garden vezető karmestere. Rendezte: Götz Friedrich, aki éppen a *Tannhäuser* révén lett világhírűvé.

Másfelől az ifjúsági fesztiválra a világ minden tájáról érkezett tanulni és muzsikálni akaró fiatalok türelmetlen hada maga volt a pezsgő zenei élet a szándéktól a következményig, és a próbákon együtt nőtt fel igazi együttesekké a játszott művek ütemről ütemre történő elsajátítása során. Három hét alatt olyan művek „születtek újra“, mint Strawinsky *Tűzmadár* szimfonikus szvitje nagyzenekarra, Bruckner nyolcszólamú énekkarra írott *é-moll miséje*, Schönberg *Pierrot lunaire*-je, amelynek előadását elsősorban a kolozsvári G. Dima Zeneművészeti Főiskola előadótanárának, Oşanu Pop Ninucának, a modern zene avatott zongoristájának hiteles játéka emelte elsőrendű művészi produkcióvá. A fesztivál erejéből még ősbemutatókra is futotta. Például: Dieter Einfeld (NSZK) *Apokalypseje* vagy Milan Stibilj (Jugoszlávia SZK) *Xyxtus*-a. Az összkép bemutatásához tartozik a fesztivál szellemi és szervező mentorainak, Grete és Herbert Barth nevének a felemlítése is.

Végül is a két fesztivál programjai egészükben tették Bayreuthot azzá, ami: zenei várossá. Pierre Boulez például, a wagneri játékok karmestere, az ifjúsági fesztivál Wagner-szemináriumán előadóként szerepelt; ugyanakkor az ifjú zenészek több Wagner-operaelőadás vendégei voltak. Nekünk, kolozsváriaknak a *Trisztán*-, a *Tannhäuser*- és a *Parsifal*-előadások felejthetetlen élményét nyújtotta „Bayreuth“, ez a hatalmas nemzetközi tapasztalatcsere és baráti találkozó.

Dusik

